

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 22 (2022), št. 2

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2022

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjavec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

*The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.
No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention
of the source.*

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.
SI 56041730001421147
Itagraf d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica. Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.
Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

Co-financed by the Slovenian Research Agency.

Studia
Historica
Slovenica

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- BOŽO REPE: Slovensko-srbski konflikt v osemdesetih letih.....305
Slovenian-Serbian Conflicts in the 1980s
- ŽARKO LAZAREVIČ in MARTA RENDLA: Gospodarska ozadja
jugoslovanske krize osemdesetih let 20. stoletja.....343
Economic Backgrounds to the Yugoslav Crisis of the 1980s
- TAMARA GRIESSER-PEČAR: Nadškof Alojzij Šuštar
in Katoliška cerkev v Sloveniji v osemdesetih letih
in v procesu osamosvajanja.....371
*Archbishop Alojzij Šuštar and the Catholic Church
in Slovenia in the 1980s and in the Process of Independence*
- ALEŠ GABRIČ: Slovenska matica in osamosvajanje Slovenije 405
Slovenska Matica and Slovenia's Path to Independence
- JURE GAŠPARIČ in TJAŠA KONOVSĚK: Transformacija
političnega sistema: od trodomne skupščine Socialistične
republike Slovenije do Državnega zbora
in Državnega sveta Republike Slovenije.....431
*Transformation of Political System: From the Socialist
Tricameral Assembly of the Socialist Republic of Slovenia
to the National Assembly and the National Council
of the Republic of Slovenia*
- JANEZ OSOJNIK: Predlog Socialistične stranke Slovenije
oktobra 1990 za izvedbo plebiscita o samostojnosti
Republike Slovenije in odzivi nanj v Sloveniji 463
*The October 1990 Initiative of the Socialist Party of Slovenia
to Hold a Plebiscite on the Independence of the Republic
of Slovenia and Reactions to It in Slovenia*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

TOMAŽ KLADNIK: Maribor in nastanek oboroženih sil samostojne in demokratične Slovenije	503
<i>Maribor and the Creation of the Armed Forces of Independent and Democratic Slovenia</i>	
JELKA PIŠKURIČ: Vsakdanje življenje Slovencev ob koncu osemdesetih let	547
<i>Everyday Life of Slovenians at the End of the 1980s</i>	
DARJA KERIC: Slovenska družba v vrtincu kulturnih sprememb, novih trendov in tehnologij v 80. in 90. letih	583
<i>Slovenian Society in a Maelstrom of Cultural Change, New Trends and Technologies in the 1980s and 1990s</i>	
Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	611
Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors	619

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
Historica
Slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2022-16

Slovenska družba v vrtincu kulturnih sprememb, novih trendov in tehnologij v 80. in 90. letih

Darja Kerec

Dr., docentka
Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk
Kardeljeva ploščad 16, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: darja.kerec@pef.uni-lj.si

Izveček:

Avtorica v prispevku predstavi spremembe in trende, ki so se v Sloveniji v obdobju od 80. let do izteka 90. pojavili množično in so vplivali na posameznika in celotno družbo. Kulturni mejnik je bila izgradnja Cankarjevega doma, ki je tudi v 21. stoletju osrednja kulturna in kongresna ustanova. Vzporedno z globalnimi so se tudi v slovenski družbi začeli pojavljati trendi, posebej je to značilno za 90. leta. V 80. letih prosti čas ni povezan z internetom ali osebnim računalnikom (PC), šele v naslednjem desetletju z množičnim dostopom do interneta se pojavijo novi trendi, ki so tako zabavni kot bizarni.

Ključne besede:

Cankarjev dom, umetnost, glasba, internet, PC, telefonija, prosti čas, trendi, rekordi, osebna imena

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 22 (2022), št. 2, str. 583–610, 64 cit., 6 slik
Jezik: slovenski (izveček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod

Splošno sprejeti izrek, da smo Slovenci narod kulture, ki državnost utemeljuje mo na kulturi, umetnosti in predvsem jeziku z edinstveno dvojino, ni iz trte zvit. Čeprav je v tem kontekstu dvojina slovnično število, ki zaznamuje dve stvari, pa v slovenščini le-ta izstopa, saj v dvojini označuje stvari in pojme, ki so v ostalih (indoevropskih) jezikih značilne za množino. Med Slovenci se je skozi desetletja skoraj kot ponarodeli izraz ustalila tudi besedna zveza "hram kulture", ki je lahko opis katere koli ustanove, največkrat knjižnice, gledališča, glasbene ustanove ali umetnostne galerije.

Nekakšen hram slovenske kulture je Cankarjev dom (uradno Javni zavod Cankarjev dom, kulturni in kongresni center) v Ljubljani in kot tak ustanovljen ob stoletnici rojstva Ivana Cankarja in zgrajen v letih 1978–1982 po arhitekturni zasnovi Edvarda (Eda) Ravnikarja. Kot kongresni center je bil prav Cankarjev dom prostor, v katerem so se odvijali številni prelomni dogodki v slovenski zgodovini. Izgradnja te ustanove je bila tudi prvi znanilec kulturnih sprememb v 80. letih. Gradnja se je začela leta 1977, ko so ustanovili odbor pod vodstvom arhitekta Ravnikarja, so se pa, ne prvič ne zadnjič pojavljale težave s financiranjem.

15. januarja 1978 je sledil podpis članov "operativnega štaba podpisnikov družbenega dogovora odbora" (Družbeni dogovor o izgradnji in financiranju Kulturnega doma Ivan Cankar), konec meseca pa se je gradnja dejansko začela. Prve kulturne in kongresne prireditve so se odvijale leta 1980 v Linhartovi dvorani¹, prav prva se je odvila 15. februarja 1980, ko je tridesetletnico delovanja v proslavila folklorna skupina Tine Rožanc.² Septembra 1982 so bile vse dvorane, razen Gallusove, že polno operativne. Orgle so prvič ob spremljavi Orkestra Slovenske filharmonije zadonele 23. septembra 1982 ob odprtju velike oziroma Gallusove dvorane.³

V javnosti in novinarskih vrstah se je razpravljalo o še nepoistenem uradnem poimenovanju te ustanove, in to še dolgo potem, ko je bilo 90 % gradbenih del zaključenih, so pa bila poimenovanja posameznih dvoran že določena (Linhartova in Gallusova dvorana). Do februarja 1980 sta se dve poimenovanju pojavljali najpogosteje: Kulturni dom oziroma kulturni dom Ivana Cankarja in

---

¹ Prva Cankarjeva dvorana oz. prva dvorana, ki je bila dokončana, je bila "srednja" oz. Linhartova ("Z delom narodne banke smo zadovoljni", *Delo*, 9. 1. 1980, št. 33, str. 6).

² Meta Benčina, "Trideset let Tineta Rožanca", *Delo*, 15. 2. 1980, št. 38, str. 12.

³ Milan Trobič, "Cankarjev dom v Ljubljani – v času osamosvojitve", *radioprvi.rtvlo.si*, 26. 6. 2016, dostopno na: <https://radioprvi.rtvlo.si/2016/06/medeljska-reportaza-27/>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Dom Ivana Cankarja⁴, ki ga ne gre enačiti z istoimenskim spominskim domom.⁵ Danes je Cankarjev dom je kulturni spomenik državnega pomena in v registru nepremične kulturne dediščine.⁶

Da se gradi nekaj velikega in pomembnega, so zaslutili tudi mladi, ki so v imenu Republiškega komiteja Zveze socialistične mladine Slovenije izrazili skrb o visokih stroških gradnje: "Tudi mladi razmišljajo o tem, kakšne možnosti jim ponuja KDIC. Vendar niso dovolj le razmišljanja in tihe želje, pripraviti je treba konkretne predloge, programe, akcije."⁷ Skrbelo jih je, da bi jim bila vrata doma zaradi nastalih stroškov zaprta, da bi bile cene vstopnic previsoke, tudi za mladinske abonmaje. Njihova skrb je bila odveč, v Cankarjevem domu se je pelo, plesalo in igralo za stare in mlade ter mlade po srcu, iz dvoran s redno uhajali bolj gromki zvoki skupin, kot je na primer Laibach ...

Glasba v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (SFRJ) je bila kot vezi-vo, ki so ga vzdrževali z vsakoletnimi pevskimi festivali in močnimi republiški-mi diskografskimi založbami. Tuji pop in rock izvajalci so se znašli na vinilkah in kasetah, a je bil nabor teh pogosto omejen, zato je bilo treba kdaj tudi "švercati" iz Italije, Avstrije in Nemčije. Brez omejitve pa je Laibach kot prvi vzhodnoevropski bend z estetsko dovršenim videom pristal na televiziji *MTV* (1988: predelava Beatlesovih *Across the Universe*). To je čas, ko se na sprejemnikih še znajdejo babičini kvačkani prtički, in čas, ko na strehah slovenskih domov vzniknejo satelitske antene. Mnogi menijo, da so 80. leta zadnje obdobje kakovostne domače in tuje zabavne glasbe. V mednarodnem prostoru se je to do začetka 90. let vsako leto potrdilo z udeležbo na Evroviziji, kjer je Jugoslavija, in z njo slovenski predstavniki, kot edina vzhodnoevropska (komunistična) država aktivno sodelovala že od leta 1961. Nacionalni izbor skladbe se je pred-

⁴ "Devet desetih del na Domu Ivana Cankarja je dokončanih. Tako so sporočili na današnji tiskovni konferenci. Sprejete so tudi glavne odločitve o postavitvi spomenika Ivanu Cankarju. Za dom Ivana Cankarja so že porabili 710 milijonov dinarjev, sklenili pa so že pogodbe za preostala dela v vrednosti 130 milijonov din." ("Dom Ivana Cankarja skoraj dokončan", *Delo*, 9. 2. 1980, št. 33, str. 1).

⁵ Spominski dom oz. Hiša Ivana Cankarja na Vrhniki.

⁶ Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Cankarjev dom, kulturni in kongresni center (*Uradni list RS*, št. 87/2004 z dne 6. 8. 2004): **2. člen:** Zavod je osrednji slovenski kulturni center, ustanovljen za izvajanje kulturnega in umetniškega programa ter kongresne dejavnosti. **3. člen:** Zavod je bil ustanovljen z aktom o ustanovitvi delovne organizacije Kulturni dom Ivan Cankar z dne 16. 3. 1978. S sklepom o preimenovanju Kulturnega doma Ivan Cankar, ki ga je dne 14. 11. 1980 sprejel odbor udeležencev družbenega dogovora o izgradnji in financiranju Kulturnega doma Ivan Cankar, je bil zavod preimenovan v Cankarjev dom, kulturni in kongresni center, Ljubljana. Na podlagi pogodb o prenosu ustanoviteljskih pravic in obveznosti so Mestna občina Ljubljana, Nova ljubljanska banka, d.d., Maximarket, d.d., Radiotelevizija Slovenija, Gospodarska zbornica Slovenije in Telekom Slovenije, d.d., prenesli ustanoviteljske pravice in obveznosti na Republiko Slovenijo. Zavod je pravni naslednik Cankarjevega doma, kulturnega in kongresnega centra, ki je vpisan v sodni register Okrožnega sodišča v Ljubljani pod vložno številko 061/10149200 (dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=200487&stevilka=3892>, pridobljeno: 2. 11. 2022).

⁷ "Na stečaj odpreti vrata", *Delo*, 8. 2. 1980, št. 32, str. 4.

vajal po vseh republiških televizijah od Ljubljane do Prištine, a konec 80. let so bili ti izbori na trenutke že napeti. Leta 1990 je bila gostiteljica festivala prav Jugoslavija, potem ko je leto prej zmagala hrvaška skupina Riva s skladbo *Rock me, baby*. V Zagrebu je s spremljevalnimi vokali skupine Pepel in kri ter Mirana Rudana zmagala pesem Tota Cotugna s simbolnimi verzi o združeni Evropi (*Insieme: 1992*). Avseniki in Slaki ter zimzelene festivalske popevke (Slovenska popevka, Melodije morja in sonca) imajo res posebno mesto v slovenskem identitetnem DNK, a je v obzir treba vzeti tudi najbolj priljubljene jugoslovanke glasbenike in glasbene skupine ter slovenske punk in rock bende (Pankrti, Buldogi, Borghesia, Kuzle, Niet, Lublanski psi), ki so bili kritična alternativa angleškimi "štancam" razgaljenih "pevk" iz tovarne hitov Stock Aitken Waterman. Za konstantno razburjenje dušebrižnikov sta z umetniško razgaljenimi mladenkami na ovitkih plošč v 70. in 80. skrbela benda Bijelo Dugme in Crvena jabuka.⁸

Vrtinec sprememb in trendov v 80. in 90. letih se je nakazoval tudi z dogodki in prireditvami, ki niso bile "konvencionalne" in so "izstopale". Vsa leta od odprtja je bil Cankarjev dom tudi dom vsem sodobnim umetniškimi izrazom in prav 80. leta so desetletje vzpona plesnih šol in skupin. Izstopata ljubljanska plesna skupina ARRUBA ter mariborska MAGRA.⁹ Oktobra 1990 je v Cankarjevem domu zaživel danes priljubljeni Film Art Fest (kasneje mednarodni filmski festival Liffe), na katerem se režiserju podeljuje nagrado vodomec za najboljši film.¹⁰ V 90. letih je bila odmevna gostujoča razstava del Pabla Picassa: Madame Z. Če ob strani pustimo pomembne in na trenutke tudi razburljive dogodke, ki so se v Cankarjevem domu odvijali v drugi polovici 80. let (zborovanje v podporo kosovskim rudarjem februarja 1989) in ob osamosvajanju Slovenije, je iz druge polovice 90. let treba izpostaviti leto 1997, ko januarja odjekne novica, da bo v okviru Evropskega meseca kulture v Ljubljani nastopil Luciano Pavarotti.

Slavni tenorist je s Slovenskimi filharmoniki in sopranistko Norino Radovan nastopil 4. julija. V javnosti je gala koncert odmeval še mesece. Najprej so za razburjenje poskrbeli organizatorji z dragimi vstopnicami, kar je zmotilo ljubljanske mestne svetnike Slovenskih krščanskih demokratov in izvedli so svo-

⁸ Darja Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad: od pionirčkov do brigadirjev, od gamaš do toplesa, od kaset do interneta", *Mladina* (8DESETA, posebna številka – zgodovina, Rojstvo države, 1. del), 27. 11. 2020, str. 90–91 (dalje: Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad").

⁹ Mariborska sodobna plesna skupina MAGRA na Dnevih plesa v Cankarjevem domu v Ljubljani, 1982 (Bogomir Čerin, *Plesna skupina Magra*, dostopno na: <https://www.kamra.si/mm-elementi/item/plesna-skupina-magra-na-dnevih-plesa-v-cankarjevem-domu.html>, pridobljeno: 24. 11. 2021).

¹⁰ Darja Kerec, "Nad nami le nebo", *Mladina* (9DESETA, posebna številka – zgodovina, Rojstvo države, 2. del), 29. 3. 2021, str. 144 (dalje: Kerec, "Nad nami le nebo"). Filmski festivali se ne odvijajo le v Cankarjevem domu; na Festivalu slovenskega filma, ki se po navadi odvija v portoroškem Avditoriju, se od leta 1998 podeljuje Badjurova nagrada za življenjsko delo, od leta 2001 tudi nagrade vesna. Za znanstvene dosežke so se začela podeljevati Zoisova priznanja in nagrade (1998) (prav tam).

jevrstno (populistično) akcijo. Prejeli so protokolarne vstopnice, a so se glasbenemu užitku odrekli, češ da gre za denar iz proračuna Mestne občine Ljubljana, ki bi ga marsikdo težje pogrešal kot oni koncert. Vstopnice so začeli prodajati po nominalni ceni od 27.000 do 36.000 tolarjev (od 112 do 150 evrov) in sklenili izkupiček podariti v dobrodelne namene. Njihova poteza je razočarala župana Dimitrija Rupla. Svetniki so ček za 180.000 tolarjev (751 evrov) izročili generalnemu tajniku slovenske Karitas, ki jih je namenil materinskemu domu na Škofljici. Mnogi so se pridušali, da je koncert namenjen eliti in snobom, ki v kulturne hrame poredko ali sploh ne zaidejo ali niti ne ločijo med klasično glasbo ter zvrstjo crossover, ki jo je Pavarotti populariziral v sodelovanju s takrat najbolj priljubljenimi pop in rock glasbeniki.¹¹ Gre za serijo dobrodelnih koncertov "Pavarotti & Friends", na katerih so bile skladbe in glasba prilagojene najširšemu občinstvu na način, da so nastopajoči v izvedenih delih združili na videz nezdržljive glasbene sloge, kot so pop, rock, etno, klasična glasba in operno petje. Tak pristop je sodobno glasbo približal starejši generaciji poslušalcev (in gledalcev), mlajši, t. i. MTV generaciji, pa predvsem klasično. V devetdesetih, ko je v Bosni in Hercegovini divjala vojna, je bila doma in po svetu velika crossover uspešnica Miss Sarajevo. Pesem skupine U2 in Pavarottija z opernim solo vložkom je izšla novembra 1995.¹² Dve leti kasneje, marca 1997, se je RTV Slovenija s Cankarjevim domom dogovorila o odkupu pravic Pavarottijevega neposrednega prenosa, a je to možnost sam na koncu zavrnil. Namesto tega so koncert neposredno prenašali na velikem zaslonu na Prešernovem trgu, kjer se je zbralo več kot 5000 gledalcev, na prvem televizijskem programu pa so predvajali posnetek tenoristovega koncerta v Parizu. V rubriki "Pisma bralcev", predvsem v časopisu *Delo*, so se še mesece po koncertu objavljala pisma ogorčenih ljubiteljev opere, ki so opazili prazne stole v dvorani in netaktno ploskanje, ko skladbe še ni bilo konec. Še bolj so jih zmotili "povabljeni, ki so dovolj 'visoko', da lahko dobijo vstopnice...". Te so začeli prodajati aprila. V treh urah je bil "Pavarotti razprodan", čeprav je to bila najvišja cena za koncertne vstopnice dotlej (na črno so jih prodajali po 70.000 tolarjev oz. 290 evrov). Očitke o premajhnem številu vstopnic za "slehernike" je organizator upravičil z dejstvom, da so $\frac{2}{3}$ vstopnic prodali poslovnim partnerjem in pokroviteljem. Za Gallusovo dvorano s 1500 sedeži je bilo v prosti prodaji na voljo le 500 vstopnic in posameznik je lahko kupil največ štiri. Visoki gostje so bili tudi udeleženci okrogle mize Kultura na prelomu tisočletja v Cankarjevem domu. Vodil jo je Dimitrij Rupel pod častnim pokroviteljstvom predsednikov Slovenije in Italije z Oscarjem Luigijem Scalfarom.¹³ Ob britanskem režiserju Kenu Loachu in aka-

¹¹ Prav tam.

¹² Miss Sarajevo: https://en.wikipedia.org/wiki/Miss_Sarajevo, pridobljeno: 2. 11. 2022).

¹³ Kerec, "Nad nami le nebo", str. 144.

Hudomušna karikatura na prvi strani časopisa *Delo*, objavljena 3. julija 1997 kot odziv na Pavarottijevo gostovanje v Cankarjevem domu (dLib)

demskem slikarju Jožetu Ciuhi je v pogovoru, ki so mu v kritičnih novinarskih objavah očitali, da je ambiciozen zgolj v naslovu, sodeloval tudi "simpatično klepetavi tenorist, ki je zrl v prihodnost stare celine skozi rožnata očala uspešnega in oboževanega človeka ...", dodatno slabo voljo pa je povzročila pevčeva zamuda: "Nanj so udeleženci že na začetku disputa čakali debele pol ure, in ko je imel tenorist želje po odhodu, vse skupaj na hitro zaključili."¹⁴ Precej hudomušno pa se je na koncert v rubriki "Oglasi" (*Delo*) neko julijsko soboto odzval nek gospod: "Gospa modrih oči, na kolesu z malim kužkom, zadnjič sva se vide-la po Pavarottiju, prosim, oglasite se mi pod ponudbo 'Nimam druge izbire!'"¹⁵

¹⁴ Ženja Leiler, "Protokolaren disput o prav nič protokolarnih vprašanjih", *Delo*, 3. 7. 1997, št. 151, str. 8.

¹⁵ "Oglasi. Razno", *Delo*, 12. 7. 1997, št. 159, str. 17.

Tehnološke spremembe

V 80. letih prejšnjega stoletja so bili elektronski mediji televizija, radio, gramofon, kasetnik in walkman. Tudi v 90. letih je bila televizija tisti medij, ki je med vsemi najbolj prezenten. Maja 1991 je začela oddajati prva komercialna televizija v Sloveniji (Kanal A). A vodilni medij je ostala RTV Slovenija, ki je javnost obveščala tudi preko priljubljenega teleteksta in domače spletne strani od leta 1995, ko začne oddajati POP TV. Druga komercialna televizijska postaja je predvajala tudi prve telenovele (*Santa Barbara, Esmeralda*). Visoka je bila gledanost humorističnih nadaljevank in nanizank (*Kdo bo koga* in *Teater Paradiznik*, RTVSLO; *TV Dober dan*, POP TV) ter prvih resničnostnih šovov (*Poglej me!*, RTVSLO; *Zmenkarije*, Kanal A).¹⁶ To je obdobje, ko se slika in zvok hkrati že pojavljata tako na običajnem televizijskem ekranu kot na računalniškem.

V 80. letih pa je bil nakup osebnega računalnika oziroma PC-ja¹⁷ precejšnja investicija, težko realizirana s povprečno delavsko plačo. Zaradi oblasti, ki hišnim računalnikom ni bila preveč naklonjena (veljale so omejitve na uvoz, Združene države Amerike (ZDA) pa tudi niso dovolile izvoza napredne tehnologije v socialistične države), je čez avstrijsko in italijansko mejo potekalo tihotapljenje procesorjev in čipovja. V številnih tovarnah, podjetjih in bankah širom SFRJ je bila "že" v drugi polovici 70. let vpeljana računalniška avtomatizacija, a na prvi pravi PC domače izdelave je bilo treba počakati do leta 1983, ko na trg pride Galaksija (jugoslovanski odgovor na britanski Sinclair ZX81) srbskega inženirja in novinarja Voje Antoniča. Tudi slovenska podjetja so razvijala mikror računalnike, prvega v SFRJ izdelala Tovarna meril (1982: Kopa 2500), Iskra Delta pa mikror računalnika Partner in Triglav (1983–1985).¹⁸

Še v 90. letih se je danes povsem običajna računalniška oprema marsikomu zdela kot iz znanstvenofantastičnega filma. Slovenska gospodinjstva so sicer bila dobro opremljena s trajnimi potrošnimi dobrinami. Glede na naprave in pripomočke, zajete v statistiki (televizor, zamrzovalna skrinja, pomivalni stroj, osebni avtomobil itd.), je leta 1988 več kot 95 % gospodinjstev imelo pralni stroj in 94 % hladilnik, leta 2018 pa skoraj isti odstotek (96) mobilni telefon.¹⁹ V podjetjih, raziskovalnih ustanovah in snemalnih studiih so uporabljali naprednejše Commodorjeve Amige in Atarije ST (1985), v slovenskih domovih pa se pojavijo prvi PC-ji. Zaradi arkadnih iger (Pong, Pac-Man in tetris, delo ruskih programerjev) sta bila med najbolj priljubljenimi Sinclairjev ZX Spectrum. Pov-

¹⁶ Kerec, "Nad nami le nebo", str. 139.

¹⁷ Kratica označuje prevod angleškega poimenovanja *personal computer*.

¹⁸ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 91.

¹⁹ *Statistični rad Republike Slovenije (SURS) 2018*, dostopno na: sl-potrosniki.pdf (stat.si), pridobljeno: 24. 11. 2021.

praševanje po tem PC-ju je bilo v 80. letih precejšnje in tudi v slovenskih časopisih so se objavljali mali oglasi o možnostih nakupa ("Sinclair ZX spectrum ali ZX 81 z-16K kupim. Ponudbe pod Navedite ceno." ²⁰) in ameriški Commodore 64. Kontrabant, prva domača videoigra na Spectrumu, delo Žige Turka in Matevža Kmeta, je izšla leta 1984 pri Radiu Študent.²¹

Vzporedno z računalniško avtomatizacijo v industriji in podjetjih se v drugi polovici 70. let na področju računalniške tehnologije že angažirajo nekateri visokošolski in raziskovalni zavodi.²² A trajalo bo še nekaj let, preden bo osebni računalnik postal nepogrešljivo orodje in pripomoček za delo doma, v administraciji in v skoraj vseh službenih okoljih. Prav tako so bila 80. tehnološko zanimiva leta, nekakšna "mešanica" novotarij, ki so bila posamezniku sicer dostopna po visoki prodajni ceni, in tradicionalnih načinov dela in komunikacije.

Začetki interneta v Sloveniji so povezani z akademsko sfero, s projekti na Inštitutu Jožef Stefan, ki ga je vodil dr. Tomaž Kalin (Odsek za odprte sisteme in mreže pod vodstvom dr. Janeza Koreninja). Konec leta 1991 pride do prve neposredne povezave prek internetnega protokola in kmalu tudi registracije domene .si.²³ Internetna pionirka, računalničarka dr. Borka Jerman Blažič in prva generalna sekretarka YUNAC-a (jugoslovanski Arnes, 1989), se spominja: "Jaz sem gledala te svoje prijatelje iz Italije, iz Trsta. Oni so se z lahkoto logirali na svoje računalnike in so lahko pregledovali pošto. /.../ Sem si rekla, kaj bom poslušala in prosila te (naše odločevalce). Jaz bom to naredila sama."²⁴ Tako je bila na njeno pobudo registrirana vrhnja domena .yu ter zagnana internetna povezava. Nekaj tednov pred osamosvojitvijo je Slovenija kot ena od zgolj 16 držav že imela lastno povezavo. Ministrstvo za znanost je maja 1992 ustanovljeni Arnes pooblastilo za upravljanje naslovnega prostora pod domeno .si. Z razdružitvijo Srbije in Črne gore je tudi domena .yu kot zadnji vezni člen nekdanje skupne države odšla v večni pokoj.²⁵

²⁰ "Mali oglasi", *Delo*, 26. 6. 1982, št. 147, str. 12.

²¹ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 91.

²² *Informatica*, časopis, ki ga je leta 1977 začel izdajati Odsek za uporabno matematiko Inštituta Jožef Stefan, je leta 1981 v uvodniku prve številke objavil: "Časopis Informatica naj bi naj bil postal strokovno glasilo za računalniško tehnologijo in probleme informatike. Trenutna usmerjenost časopisa odraža naše stanje, potrebe in Interese ter se zrcali v naslednjih področjih: mikroročunalniki, programiranje, operacijski sistemi, materialna oprema, terminologija, informacijski sistemi, procesna informatika, robotika, umetna inteligenca, računalništvo v humanističnih in družbenih vedah, vzgoja in izobraževanje, literatura in srečanja, študentska vprašanja, novice in zanimivosti, novice založništva." (A. P. Železnikar, "O časopisu Informatica", *Informatica* 1, št. 1 (1977), str. 3; dostopno: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-U7XJS49S>; pridobljeno: 24. 11. 2021).

²³ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 91.

²⁴ Miha Šoba, *Razvoj interneta v Sloveniji*. diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Ljubljana 2015), str. 21–22.

²⁵ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad, str. 91.

V letih 1990–1997 se v splošni strokovni literaturi, na primer v *Enciklopediji Slovenije* gesli "internet" "in svetovni splet" še ne pojavita²⁶, se pa v *Dodatku* leta 2002 pojavlja geslo "Informacijska družba"²⁷, del katere je prevladujoča informacijska tehnologija, ki pogojuje in hkrati omogoča tudi naše vsakodnevne navade in opravila. Prve spletne trgovine se v svetu pojavijo leta 1994, leto prej se v Ljubljani odpre prvo nakupovalno središče (BTC). Marsikje po Sloveniji iz mestnih jeder začnejo izginjati male trgovine in živilske prodajalne, v mestih in ob obvoznicah pa se pojavijo veliki oglasni panoji (jumbo plakati), ki vabijo k nakupu v t. i. hipermarketih, a hkrati kazijo okoliš. Spreminjati so se začeli nakupovalne navade, način preživljanja prostega časa in dožemanje telesa.²⁸

V slovenski družbi se sprememba načina in več oblik komunikacije pri prehodu iz 90. let v novo tisočletje najbolj kaže v osebni korespondenci. V 80. in 90. letih je bilo še povsem običajno pisanje razglednic²⁹, voščilnic in pisem. Razvoj telekomunikacijskih naprav lahko v sosledju od začetnega razvoja do 90. let, ko se pojavijo prvi mobilni telefoni, lahko nanizamo takole: TELEGRAF TELEFON (fiksna telefonija) TELEPRINTER TELEFAKS MOBITEL (mobilna telefonija).

Tudi pisalni stroj je bil v 90. letih še vedno delujoča naprava v marsikateri pisarni, v šolah pa se je učno gradivo marsikje še razmnoževalo na ciklostilu in ne na kopirnih strojih, ki so tudi v tem tisočletju nepogrešljivi za razmnoževanje dokumentov. V začetku 80. let je bil izdelan prenosni pisalni stroj UNIS TBM de Luxe, s plastičnim kovčkom v beli barvi v tovarni UNIS³⁰. Ta pisalni stroj je bil verzija stroja Olympia Traveller de Luxe Jugoslavija istega proizvajalca.³¹ V 80. in v prvi polovici 90. let se pisalni stroji že "umikajo" tiskalnikom pred prvim mobilnim telefonom. V industriji in podjetjih so takrat še uporabljali t. i. telefakse³². V decembrskem časopisnem oglasu iz leta 1991 lahko prebere-

²⁶ *Enciklopedija Slovenije*, 4. zv. (Hac–Kare) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990); 12. zv. (Slovenska–Sz.) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998).

²⁷ *Enciklopedija Slovenije*, 16. zv., DODATEK (A–Ž) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002), str. 82–83.

²⁸ Kerec, "Nad nami le nebo", str. 136.

²⁹ Primer vsebine na razglednici iz leta 1981, ki jo je v podjetje Elan iz Kolorada (ZDA) poslala takrat najboljša jugoslovanska drsalka Sanda Dubravčič: "Jako ovdje u Americi upotrebljavam skije, trenirka mi odlično dode. Puno puno hvala za sve i veliki pozdrav šalje Vam Sanda." Njeno razglednico je objavil Elanov bilten in dopisal, da so se "njihova skromna darila" (trenirka, op. a.) "prvič pojavila na drsalnih treningih v Americi." (*Smučina. Glasilo delovne skupnosti Elan tovarne športnega orodja Begunje na Gorenjskem* 20, št. 7 (julij 1981), str. 3).

³⁰ Udružena Metalna Industrija Sarajevo – Tvorica pisačih mašina Bugojno (SFRJ).

³¹ PISALNI STROJ UNIS TBM DE LUXE, dostopno na: <https://www.tms.si/digitalna-zbirka/pisalni-stroj-unis-tbm-de-luxe/>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

³² Telefaks (tudi faks) je tehnologija za prenos dokumentov in slik preko običajnega telefonskega (stacionarnega) omrežja. Optično prebrano tiskano gradivo (besedila in slike) se prenese na telefonsko številko, ki je priključena na tiskalnik ali drugo izhodno napravo. Izvirni dokument je optično prebran s telefaksom, ki jo pretvori v bitno sliko in jo nato prenaša po telefonskem sistemu v obliki zvoka. Prejemnik faksa interpretira tone in rekonstruira sliko ter natisne papirno kopijo (dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Telefaks>, pridobljeno: 24. 11. 2021).

mo, da "Podjetje HORS ne ponuja konjev. Ponuja svetovno poslovnost. Telefaks, telefon, avtomatsko tajnico in kopiranje – vse v eni napravi GUI FAX 14 A – 128 za samo 60.000,00 SLT".³³ 60.000 tolarjev (SLT/SIT) bi danes znašalo 250,38 evrov.³⁴ Razvoj in množično pojavnost naprav za tiskanje in razmnoževanje v 80. in 90. letih lahko v sosledju nanizamo takole: PISALNI STROJ (s karbonskim papirjem kot kopirno podlago) ELEKTRONSKI PISALNI STROJ PISALNIK (računalnik za pripravo in izpis besedila³⁵) KOPIRNI STROJ PC + TISKALNIK/PRINTER³⁶.

Razvoj tiskalnih naprav je prispeval k množični dostopnosti dokumentov in študijskih zapiskov v 90. letih. Pojavila se je sprememba v načinu študija in neposrednega spremljanja študijskega procesa. V izobraževalnem sistemu, od osnovne šole do fakultete, se je še vedno pisalo na roke, a v prvi polovici 90. let se ob ročnih zapiskih in izpiskih iz strokovnih del v bližini slovenskih fakultet začnejo pojavljati t. i. fotokopirni servisi, ki pa so danes že prava redkost. S koncem, 90. let se, ob prevladujoči mentaliteti, ki je zaradi vseprisotnega "turbokapitalizma" prispevala tudi k pojavu hitrih zaslužkarjev: pojavijo se nove študijske prakse, kot je zaračunavanje zapiskov med študenti. Morda je bil to prvi in hkrati zadnji znanilec, da je tako opevana solidarnost iz socialističnih 80. let dokončno izginila iz slovenske družbe... Po letu 2000 je mentaliteto prostega trga dodatno opolnomočil pojav svetovnega spleta in začela se je prodaja zapiskov študentom-kolegom preko spleta oziroma elektronske pošte. To pa je povzročilo kup novih težav, ki pa imajo več skupnega z vrednotnim sistemom posameznika kot z milenijsko "trgovsko žilico": vprašanje oziroma kršenje avtorskih pravic, plagiatorstvo in ne nazadnje tudi nižanje standardov načina študija...

Prvič se je svetovni splet (WWW³⁷) zagnal leta 1991, kasneje še iskalniki (Yahoo in Google, pri nas Slowwwenia.com in Matkurja.com³⁸). Mobitel, hčerinska družba Telekom Slovenije, leta 1991 vzpostavi prvo mobilno omrežje v Sloveniji (takrat na tehnologiji NMT). Marca 1999 na slovenski trg vstopi prvi zasebni mobilni operater Si.mobil, tri leta prej pa ponudnik internetnih storitev SiOL (Slovenija Online) kot poslovna enota državnega Telekoma. Borka Jerman Blažič opozarja, da je bila tekmovalnost med akademsko in raziskovalno

---

³³ "Časopisni oglas", *Delo*, 2. 12. 1991, št. 282, str. 14.

³⁴ Vir za pretvorbo, dostopno na: https://sl.coinmill.com/SIT_calculator.html (na dan 24. 11. 2021).

³⁵ PISALNIK ISKRADATA 80 so leta 1981 na slovenski (in jugoslovanski) trg plasirali v podjetju ISKRA. Industrija za telekomunikacije, elektroniko in elektromehaniko, TOZD Računalniki (Kranj). Iz oglasa: "Pisalnik ISKRADATA 80 je računalnik, ki ga uporabljamo za pripravo besedila. Nadomešča nam pisalni stroj v pisarnah in drugje..." ("Pisalnik ISKRADATA 80", *Informatica* 5, št. 1 (1981), uvodni oglas, dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-P2WNEAAZ>, pridobljeno: 24. 11. 2021).

³⁶ Printer, iz angleščine prevzeta beseda za tiskalnik.

³⁷ Iz angleščine: *World Wide Web*.

³⁸ Kot portal pod tem imenom od leta 1996.

mrežo (ARNES) ter Telekomom nenaravna in neprimerna. Bitka za monopol pri upravljanju z intelektualno lastnino interneta se je zaključila leta 2000. ARNES je registracijo domen (tudi .SI) prenesel na komercialne registratorje v Sloveniji.³⁹ Družba Mobitel je postala sinonim za slovensko mobilno telefonijo, mobitel pa generičen izraz za prenosne telefone, ki so bili v začetnem obdobju okorni in so spominjali na kos opeke. Novembra 1992 se na trgu pojavi Nokia, prvi v vrsti legendarnih kompaktnih mobilnih telefonov na tipke, ki so bili iz leta v leto manjših dimenzij. Preden so mobilni telefoni postali cenovno dostopni, so mnogi uporabljali pozivnike (pagerji).⁴⁰

Analogni prosti čas

V zadnjih dveh desetletjih si slovenski potrošnik že s klikom miške lahko rezervira smučarski ali poletni oddih, nakup letalske vozovnice v 80. letih pa je bil mogoč v potovalni agenciji. V poletnih mesecih 1980 so letala JAT z Brnika vzletela štirikrat tedensko in po osemurnem direktnem letu pristala v New Yorku, Clevelandu in Chicagu. Krajše lete do severne Afrike, Cipra ali Lloret de Marasta ponujala potovalna agencija Kompas in predhodnik leta 2019 bankrotirane Adrie Airways, Inex-Adria, katere čarterski let na Korziko 1. decembra 1981 se je končal tragično z najhujšo slovensko letalsko nesrečo (180 umrlih na krovu). Potovanja z letalom si ni mogel privoščiti vsakdo, so pa skoraj vsi najmanj deset dni na leto dopust na Jadranu preživljali v hotelih, sindikalnih domovih, Adriinih počitniških prikolicah ali Induplat šotorih. Na lepše so se vozili v fiču, wartburgu, zastavi, katrci (Renault 4), yugu, ladi ali škodi, sezonski delavci pa v nekaj let starih oplih, mercedesih ali bmw-jih. V prvi polovici osemdesetih so sicer vsi bentili nad visokimi cenami naftnih derivatov, bencinskimi boni in parnimi ter neparnimi dnevi. Za otroke iz socialno šibkejših družin so bile organizirane počitniške kolonije, vendar manj množično kot po osamosvojitvi. V obdobju socializma so bile pristočasne dejavnosti vezane na dnevni ritem zagotavljenega dela zaposlenih in šolski zvonec. Otroci in mladostniki so se na prostem igrali in družili skoraj ob vsakem vremenu, praske in zvini so bili del odraščanja. Poleg kotalkanja in redkejših rolkanja ali vožnje s skirojem, ki je slovenske ulice ponovno zavzel v začetku tega tisočletja, je bila vožnja s kolesom prva izbira za krajši "pobeg" od doma. Fantje so bili navdušeni nad robustnimi BMX kolesi, starejši najstniki nad Tomosovimi mopedi in motocikli (APN), prav vsi pa so poganjali pedala Rogovih koles, kot je legendarni pony. Konec osemdesetih je

³⁹ Borka Jerman Blažič, *Don Kibotka na Slovenskem ali Kako je internet prišel v Slovenijo. Internet in Slovenija: 25 letna perspektiva* (Ljubljana: eBesede, 2018), str. 191–192.

⁴⁰ Darja Kerec, "Nad nami le nebo", str. 136.

Doma in po svetu med bolj priljubljenimi družabnimi igrami vse do danes ostaja namizna igra "človek, ne jezi se" (foto: Darja Kerec)

tovarna koles Rog izdelala 300 do 350 tisoč koles letno. Posebej priljubljene so bile igre z žogo, s frnikolami, kolebnico, obročem hulahop ter skakanje čez elastično vrstico (gumitwist). Pogosto so se razvile igre s pravili, ki so jih otroci sami določali. Po letu 1991 so iz blokovskih naselij, ulic in domačih dvorišč začele izginjati skupinske igre, kot so Nemci in partizani, kavboji in Indijanci, ravbarji in žandarji ter skrivalnice, a mlajši otroci se še danes igrajo zemljo krast in na asfalt z barvnimi kredami rišejo oštevilčena polja (ristanc). Osnovnošolci so se igrali v popoldanskih urah, potem, ko so naredili domačo nalogo, pomagali v gospodinjstvu ali končali interesno dejavnost (trening, krožek, glasbena šola ali verouk). Družabne igre tistega obdobja so se ohranile do danes (šah, mikado, spomin, domine, mlin, kartanje, Monopoly in Človek, ne jezi se).

Leta 1984 je bil v okviru Katedre za otroško in mladinsko psihologijo Filozofske fakultete v Ljubljani vpeljan projekt Dobra igrača. Znak "dobra igrača" se podeli otroškim igračam, ki so varne, psihopedagoško, tehnično-vzgojno in likovno-oblikovno ustrezne (naslovnica knjige *Dobra igrača* (Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2002))

Dokler ni padel mrak, so bile športne igre na prostem ter prizori razposajenih otrok na igralih in v peskovnikih stalnica, spodbujena s strani staršev in učiteljev. Danes je zaradi pogosto pretirane skrbi za varnost in zdravje otrok tovrstnega preživljanja prostega časa manj, igrišča so ograjena ali namenjena uporabnikom točno določenega predela stanovanjske soseške. Točno določene igrače in igrala so se tudi v osemdesetih znašla na spisku želja v pismih dedku Mrazu, božičku ali Miklavžu: lego kocke in Rubikova kocka, glasbene igrače, baterijski otroški avtomobili, nemško nalivno pero Pelikan, avstrijske barvice Jolly (čeprav so bili Aerovi in Tozovi izdelki v vsaki šolski torbi) ali izdelki iz izol-ske Mehanotehnike (danes Mehano) s priljubljenim igralnim kompletom Elektropionir. Varnost otroških igrač in igral je bila od leta 1965 pod drobnogledom

Katedre za otroško in mladinsko psihologijo na ljubljanski Filozofski fakulteti v Ljubljani, leta 1984 pa je bil vpeljan projekt Dobra igrača. Ob izteku desetletja se je v slovenski družbi ponotranjilo zavedanje o neprimernosti nakupa otroških pušk ali mitraljezov, podobno, kot so danes potrebna opozorila in omejitve medijskih vsebin za otroke določene starosti.⁴¹

Ko ima prst več pomenov

Beseda digitalno izvira iz latinske besede *digitus* (prst) in ima več pomenov, v 21. stoletju pa slehernik to besedo razume kot vse, kar je povezano s pretvorbo v digitalne podatke (digitalizacija⁴²) in s svetovnim spletom. Danes je kazalec tisti prst na roki, s pomočjo katerega dostopamo do vsebin na zaslonih, ki so občutljivi na dotik, saj ti zaznavajo uporabnikov prst. Z njim drsimo po zaslonih mnogih naprav, najpogosteje so to pametni telefoni, tablični računalniki in bralniki elektronskih knjig.

Kljub tehnološkemu napredku pa s prsti še vedno listamo po straneh knjig in revij, ki kot konvencionalno čtivo niso izginile ne iz našega delovnega in šolskega okolja niti iz prostega časa. Bralna kultura je bila v 80. letih na višji ravni kot danes, lokalne knjižnice so bile prostori, kjer so se vsak dan srečevali učenci in dijaki, ki so si pred poletnimi počitnicami sposojali knjige, kasneje prebrane na plaži, zelenici pred blokom ali pri sorodnikih na kmetih. Najmlajši so radi prisluhnili pravljicam na kasetah (te so danes le še muzejski eksponat): Ježkovi *Zvezdici Zaspanki*, Malikovi *Žogici Marogici* ali *Sapramiški* Makarovičeve, ki je kot gledališka igra je prvič uprizorjena leta 1986. Pravlјice in glasba so se še poslušale po radiu (oddaje Lahko noč, otroci!, V nedeljo zvečer z nepogrešljivim Marjanom Kraljem ter Naši poslušalci čestitajo in pozdravljajo). Oddaja Še pomnite, tovariši je vztrajala bolj zaradi partizanskega izročila in je težko konkurirala satiri in humorju v Moped Showu pod taktirko Toneta Fornezzija-Tofa. Nosilci zvoka so tako bile kasete, gramofonske plošče in konec osemdesetih že CD-plošče, ki so slovenski trg preplavile v 90. letih. Takrat so s preimenovanjem v zgoščenke postale tudi "bolj slovenske". Video kaset (VHS) sprememba imena ni doletela, so pa izgubile boj z DVD nosilci in s spletno videoteko Netflix. Z ohranjanjem njihove identitete in vsebine se še trudijo redki lastniki videotek v dveh ali treh državah nekdanje SFRJ, konzumenti starejše generacije in retro navdušenci.

---

⁴¹ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 89.

⁴² Digitalizacija: v informatiki postopek za pretvorbo analognih signalov v digitalne, ki se lahko bolj zanesljivo in trajno shranijo, obdelujejo, kopirajo in reproducirajo (*Slovenski veliki leksikon*, A–G (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003), str. 414).

Med nosilci zvoka so v devetdesetih prevladovalе zgoščenke (CD-plošče), a tudi v 21. stoletju številni slovenski glasbeniki svoja dela še vedno izdajajo na njih (zgoščenka *Besne pesmi* s skladbami, posnetimi na koncertih leta 2015, glasbene skupine Ana Pupedan in kantavtorja Janija Kovačiča, foto: Darja Kerec)

Iz mode pa nikoli ne bodo risanke, kot so: slovenski *Bojan in 40 zelenih* slo-
nov, hrvaška *Baltazar*, poljske in češke, madžarski *Gustav*, nemške, italijanske in
ameriške z navihano bando iz *The Looney Tunes*. Domača televizijska produkcija
takrat še ljubljanske RTV, ki se leta 1990 preimenuje v RTV Slovenija, je bila kakovo-
stna. Mlajše gledalce so voditeljice in voditelji s televizijskih zaslonov nagovarjali v
oddajah *Živ Žav*, *Radovedni Taček* in *Periskop*. Priljubljeni so bili serija *Bratovščina*
Sinjega galeba (1980) in filmi *Poletje v školjki* (1985 in 1988) ter *Čisto pravi gusar*
(1987). Starejši so si večere rezervirali za Trefaltovo *Košnikovo gostilno* (1984–
1987). Mito Trefalt je v tej oddaji igral vlogo Prleka Južeka in Gorenjca Janeza
Košnika, predstavnika dveh stereotipno morda najbolj izstopajočih "dežel" v slo-
venski zgodovinski in kulturni identiteti... Mito Trefalt se je podpisal tudi pod serijo
Naše srečanje (1980–1984) in oddajo *Kolo sreče*. Ob njem omenimo še nekate-
ra druga prepoznavna televizijska imena: voditelja osrednjega dnevnika Tomaža
Terčka in Janeza Čučka ter Mišo Molk, ki je ob asistenci Vinka Šimeka v igranem
liku Jake Šraufcigerja vodila *TV križanko* (kasnejši *Križ Kraž*). Izjemno priljubljena
je bila tudi *Kviskoteka* na zagrebški televiziji z Oliverjem Mlakarjem, ki je vodil tudi
kuharsko oddajo z Vegeto kot glavno zvezdo. Glavna zvezda slovenske televizije je
bil sredi 80. let tudi reklamni turistični oglas *Slovenija, moja dežela*.⁴³

Maja 1983 je v Gospodarski zbornici Slovenije nastal Center za turistično in
ekonomsko propagando. Zaživel je šele septembra 1983, njegov prvi direktor
je postal Leopold Perc, po rodu s Kozjanskega, ki je kariero začel leta 1968 kot
direktor Kompasove poslovalnice v Celju in bil nato od leta 1970 do 1982 gene-

⁴³ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 86–89.

V osemdesetih in devetdesetih so slovenski trg preplavile videoteke z video kasetami (VHS), ki so dnevno sobo spremenile v domačo kinodvorano. Po letu 2000 se na trgu pojavijo filmi na DVD-jih, leta 2004 v zbirki "Vrhunci filmoteke" časopisne hiše *Delo* tudi prvi slovenski celovečerni film v samostojni Sloveniji *Babica gre na jug* režiserja Vincija Vogua Anžlovarja (foto: Darja Kerec)

ralni direktor avtobusnega prevozniškega podjetja Izletnik Celje. Center naj bi s svojimi akcijami poskrbel za korenit zasuk v miselnosti turističnih delavcev in oblikoval specifično oglaševalsko podobo Slovenije in njene turistične ponudbe kot celote. Perc, je, kot pravi, začel "uvajati marketing v turizmu na slovenskih tleh", bil pa je tudi odločen, da bo za tovrstni marketing oz. promocijo turizma poiskal ustrezen slogan. Za uresničitev akcije se je obrnil na Studio Marketing, pri čemer je imel podporo predsednika GZS Marka Bulca. Studio Marketing se je v sestavi Zlatko Jančič, Valentin Duša, Jaka Judnič, Jani Bavčer, Nino Kovačević, Zdravko Papič, Miro Kline in pod vodstvom direktorja Jerneja Repovša lotil celovitega projekta *Slovenski turizem 84*. Cilj je bil v očeh tuje javnosti ustvariti podobo o Sloveniji kot enoviti turistični deželi. "Ideja je bila dobra predvsem zato," pravi tedanja ministrica (predsednica Republiškega komiteja) za turizem Bogomila Mitič, "ker je slonela na tem, kako animirati slovenski turizem zaradi Slovencev samih." Zato naj bi bil domači javnosti namenjen poseben splet komunikacij. Tudi doma naj bi se zavedali in zaznavali Slovenijo kot turistično deželo.⁴⁴

⁴⁴ Božo Repe in Darja Kerec, *Slovenija, moja dežela. Družbena revolucija v osemdesetih letih* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017), str. 119.

"Ni šlo za to, da bi bila akcija najprej namenjena samo tujim turistom; šlo je za dvodelno akcijo, en del je bil že v izhodišču namenjen Slovencem, ozaveščanju javnosti, da je turizem pomembna gospodarska panoga in da je potrebno najprej začeti pri sebi," dodaja Zdravko Duša in "da je potrebno spremeniti stvari v pojmovanju (da nismo manjvreden narod natakarjev, če bomo gostoljubni do turistov) in v ravnanju – da mora biti torej Slovenija čista in urejena." Domača javnost naj bi sodelovala pri ohranjanju in urejanju okolja in pri aktivnostih, ki bi pospeševale nastajanje atraktivnih turističnih storitvenih izdelkov. Slovenija je bila nerazvita turistična dežela in bi utegnila takšna tudi ostati, če jim ne bi uspelo pridobiti za sodelovanje v procesu prenove slovenskega turizma vse slovenske javnosti. O večplastnosti oglaševalske akcije pa Duša pravi: "Na vso slovensko javnost smo usmerili klasično oglaševalsko akcijo z oglasi, plakati, televizijskimi in radijskimi oglasi in vrsto promocijskih materialov."⁴⁵ Rodila se je kulturna akcija *Slovenija, moja dežela*, ki zaradi televizijskega oglasa in spremljajočega napeva še danes pri marsikom vzbudi močna (domoljubna) čustva.

Pred ekrane sta mlajše gledalce prikovali tudi španska serija *Modro poletje* in ameriška *Življenje Grizlija Adamsa*. *Arabella* je bila priljubljena češkoslovaška nadaljevanka, *Beli kamen* iz 70. let pa švedska. Navijalo se je za junake znanstvenofantastične serije *Galaktika* in tudi za junake v belih haljah v češkoslovaški nadaljevanki *Bolnišnica na koncu mesta*, ki ji je na zaslonih kmalu sledila nemška in bolj barvita *Klinika Schwarzwald*. Hit so bile serije o premožnih Američankah v bleščečih oblekah in z natupiranimi pričeskami (*Dinastija*, *Dallas*, *Falcon Crest*) in malo manj premožnih prebivalcev SFRJ (*Naša krajevna skupnost* in *Bolji život*). Leta pred osamosvojitvijo je ameriški kapitalizem tako tudi v Sloveniji vsaj na televizijskem ekranu dobil domovinsko pravico, podobno kot leta 1988 brazilska serija *Sužnja Isaura*, prva telenovela pred pojavom Esmeraldamanije.⁴⁶

Spreminjajoči se trendi pri poimenovanja novorojenčkov

Čeprav je danes Slovenija med tistimi evropskimi državami, ki imajo zaradi nizke rodnosti in daljše pričakovane življenjske dobe kot demografsko posledico izrazit trend staranja prebivalstva, kar se statistično še kaže tudi v pogostnosti nekaterih osebnih imen, pa se ob prehodu iz 80. v 90. leta že nakazuje trend v "netradicionalnih" poimenovanjih novorojenčkov. Med 100 najpogostejšimi imeni v RS so tako še vedno Franc, Janez, Marko, Andrej in Ivan med moškimi

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Kerec, "Lepo je v naši domovini biti mlad", str. 86–89.

in Marija, Ana, Maja, Irena in Mojca med ženskimi⁴⁷. Za razliko od Marije, ki je še v letu 2022 na prvem mestu po pogostnosti (pri 48.091 od 2.107.180 prebivalcev), pa kot svetopisemsko "izginja" ime Jože(f).⁴⁸

Med ženskimi velja izpostaviti ime Maja, ki je prav v 80. letih postalo zelo modno. Pred tem, v 70. letih, se je "tradicija" v poimenovanju novorojenčkov prekinila: ime Marija, ki je bilo do leta 1969 najpogostejše žensko ime, je namreč v 70. letih med novorojenimi deklicami zdrsnilo na 22. mesto, na 8. mesto pa se je že povzpelo ime Maja, ki se je z vsakim naslednjim letom uvrstilo še višje in je počasi prevzemalo "vlogo" imena Marija. V 80. letih prejšnjega stoletja se je rodila tretjina vseh, danes živečih prebivalk z imenom Maja. Od teh se jih je rodilo največ v letih 1979–1985 in 1988–1991. V navedenih obdobjih je bilo ime Maja med novorojenimi deklicami na 1. mestu. Ime Maja je bilo potem eno izmed desetih najpogostejših in najbolj priljubljenih imen do leta 2005.⁴⁹ Ob tem je treba izpostaviti tudi dejstvo, da 16 % vseh Maj v Sloveniji ali vsaka šesta ima rojstni dan v maju. To je približno še enkrat toliko kot v katerem koli drugem mesecu in očitna je povezava med imenom Maja in poimenovanjem tega meseca.⁵⁰ Čeprav ima slovenska abeceda manj črk kot fonemov (glasov), so v razširjeni rabi tudi črke *qwx* in *y*. Tako se ime Maja v zadnjem desetletju zapisuje tudi kot Maia ali Maya. Od srede 90. let je postala priljubljena tudi moška inačica tega imena (Maj)⁵¹, težnja po "internacionalizaciji imena" pa se kaže tudi v zapisu Mai⁵², torej brez soglasnika *j*. Tako se že od leta 2000, še bolj pa po vstopu Slovenije v Evropsko unijo (1. maj 2004) do danes v sosledju kažeta dva trenda poimenovanj novorojenčkov.

1. Globalizacija (anglizacija)

V prvem obdobju t. i. evropskih oziroma globalnih vplivov ter institucionaliziranih integracij (2000/2004–2015) se kot novost vse pogosteje začnejo poja-

---

⁴⁷ Podatki se nanašajo na 1. 1. 2022, ko je Slovenija imela 2.107.180 prebivalcev (dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022).

⁴⁸ Trenutno je na 9. mestu (prav tam).

⁴⁹ *Statistični urad Republike Slovenije (SURS)*, dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6666>, pridobljeno: 2. 11. 2022).

⁵⁰ Prav tam.

⁵¹ Do leta 1994 je ime Maj, ki izhaja iz poimenovanja petega meseca v letu, dobilo razmeroma malo novorojenih fantkov, potem pa čedalje več in v letu 2003 je število novorojenčkov, ki so dobili to ime, prvič doseglo 100, v vsakem od naslednjih let pa je bilo to število vedno višje od 100. Na začetku leta 2016 je v Sloveniji živelo 1.884 moških z imenom Maj. Tudi moških z imenom Maj se je rodilo največ v mesecu maju, 19 % (prav tam).

⁵² 291 moških med prebivalci Slovenije zapisuje svoje ime kot Mai (po podatkih z začetka leta 2016) (prav tam).

vljati kratka imena, z enim ali dvema zlogoma oziroma le dvema, tremi ali štirim črkami, kot so moška: Tian, Tai, Mai, Nai, Nei, Tej, Ruj, Job, Zal, Lun, Tay in ženska: Sia, Alea, Iman, Mei, Arja, Enya, Noa, Zoe, Naya/Naia.⁵³ Namesto šumnikov (č, š, ž) oziroma tradicionalnih ("slovenskih" ali poslovenjenih v zadnjih desetletjih) imen z "značilnimi" soglasniki ima zdajšnja generacija Z⁵⁴ imena, na katera pojavnost močno vplivajo globalni trendi. Tako se pojavljajo zahodnjaške (anglizirane) oblike imen in izpeljanke tradicionalnih imen s pridodanimi črkama x in y ter tuja imena, okrajšana tradicionalna imena in takšna, ki imajo "eksotičen pridih". Razlogov za njihovo pojavnost je več, med bolj očitnimi izpostavimo zaposlovanje v državah članicah Evropske unije (in po svetu, posebej tudi v Aziji), poenostavljeno potovanje znotraj EU, ki leta 2007 s sprejemom skupne evropske valute (evro) mobilnost še povečuje. Kot mobilnost, ki je sicer širok pojem, velja izpostaviti, da gre tudi za spremenjen način študija in prakse pri mladih (študijske izmenjave in praktično usposabljanje v okviru programa Erasmus), ki sta bila vpeljana še pred pandemijo Covid-19 (2020–). Te strokovne in življenjske izkušnje nedvomno vplivajo na nadaljnjo intelektualno rast mladih, njihov vrednotni sistem, samozavest in ne nazadnje tudi na (kasnejši) način življenja ... Po osamosvojitvi Slovenije pa se pojavljajo, ne prvič ne zadnjič, medgeneracijske razlike in prelom s tradicijo na osnovi več dejavnikov. Med temi izstopajo dostopnost in kontinuirana uporaba svetovnega spleta, globalni trendi in trendseterji (posamezniki, ki se pojavljajo v televizijskih resničnostnih šovih doma in po svetu in t. i. influencerji⁵⁵ ali vplivneži) in narcistična kultura⁵⁶. Že etimološki izvor prevzetih poimenovanj trendseter in influencer nakazuje, da gre za globalni⁵⁷ in ne lokalni pojavnosti, ki sta se hitro uveljavili in ustalili v slovenskem prostoru.

2. *Retradicionalizem*

Po tridesetih letih od osamosvojitve prihaja do preloma več mlajših generacij (generacije X, milenjska/Y in Z)⁵⁸ s povojno *babyboom* (danes poimenovani kot boomerji, ki so se rodili v 40., 50. in do srede 60. let (1946–1964)). Vzro-

⁵³ 100 najpogostejših imen, ki se prvič pojavijo po letu 1991 (dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topModNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022).

⁵⁴ Generacija Z je demografska skupina, rojena med letoma 1995–2010.

⁵⁵ Generacija, ki denarja ne služi na "tradicionalen" način, v poklicih njihovih staršev in starih staršev, ampak s pomočjo ustvarjanja in predvajanja vsebin na družbenih omrežjih.

⁵⁶ Narcistična kultura kot globalni družbeni pojav in ne kot individualna osebnostna motnja (narcizem).

⁵⁷ Iz angleščine: *trendsetter* (določevalec/lka trendov) in *influencer* (iz glagola to influence oz. vplivati).

⁵⁸ Te tri generacije so rojene v obdobju od leta 1964 do prvega desetletja 3. tisočletja.

kov je več in so medsebojno povezani. Koherenca se pojavlja zaradi globalnih sprememb, svetovnih gospodarskih in finančnih kriz, porasta terorizma po 11. septembru 2001 (in posledično tudi javnega diskurza o medverskih konfliktih), dostopnosti do svetovnega spleta (in posledično do pospešene "amerikanizacije" družbe ter pojava individualizma) ter t. i. vračanja k tradicionalnim vrednotam, kar ni značilno le za evropske države v zadnjem desetletju, ampak v daljšem obdobju tudi za večji del preostalega sveta. V skrajni obliki se pojavlja kot fundamentalno gibanje za družinske vrednote (Poljska, Madžarska, Hrvaška... in v ZDA). V pozitivnih oblikah in v praksi pa se retradicionalizem pojavlja kot: ekološka ozaveščenost in trajnostna naravnost (samooskrba, centri ponovne uporabe, t. i. izmenjevalnice lokalnih pridelkov, predmetov in pomoči v gospodinjstvih, spremembe v načinu prehranjevanja ipd.), zavračanje elektronskih naprav in medijev ter prevoznih sredstev na fosilna goriva, medgeneracijsko sodelovanje, vračanje k naravi zaradi vrednotnega sistema ali ekonomsko-socialnih razlogov (selitev mladih parov in družin iz urbanih središč na podeželje), spremenjen odnos do etabliranih institucij, skrb za kulturno dediščino in ne nazadnje tudi za jezik. Vse naštetu lahko apliciramo na Slovenijo (in zamejstvo), prav posebej pa slovenski jezik kot enega od gradnikov retradicionalizma.

Med 100 najpogostejšimi imeni, ki se po letu 1991 ne pojavljajo več, so številna tradicionalna imena, ki so v večini krščanskega izvora, slovenska tj. prevzeta iz drugih slovanskih jezikov ali izvirno še predkrščanska (Bogomil, Vekoslav, Venceslav, Vojteh, Vojmir, Jugoslav, Bogoslav, Ljudevit, Tugomir, Hilda, Leopoldina, Slava, Bogomira, Bronislava, Lojzka, Zofka, Agica, Josipina, Marija Jožefa, Ljudmila...).⁵⁹ Ko govorimo o retradicionalizmu pri imenih, govorimo o t. i. retro imenih, ki niso nujno kratka, nimajo črke x ali y in se berejo ter slišijo domače, tradicionalno in predvsem "slovensko" ... Med ženskimi iz krščanske in/ali hebrejske tradicije so to na primer daljša imena (Izabela, Rahela, Sofija ...) in moška imena latinskega (in predhodno grškega) izvora, kot sta Lovro oziroma Voranc (iz imena Laurentius), Nace (iz imena Ignac/Ignacij, ki izvira iz imena Ignatius)... Zelo priljubljena in "slovensko zveneča" sta tudi Ožbej in Ažbe, ki pa etimološko izvirata iz nemškega imena Oswald, torej nista slovenski imeni. Trend poimenovanja novorojenčkov s tradicionalno slovenskimi oziroma slovanskimi imeni se je začel vzporedno z raziskovanjem in ponovnim odkrivanjem staroselcev (starih Slovanov), zavračanjem institucionalizirane vere ter institucij, ki jo na Slovenskem najbolj množično predstavlja Rimskokatoliška cerkev (dalje RKC). Slovenski statistični urad je neusahljiv vir informa-

---

⁵⁹ Imena in rojstni dnevi (*stat.si*), dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topDisNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

cij, zato bi bilo za dopolnitev odgovora o korelaciji med vplivom RKC, njenimi globalnimi in tukajšnjimi škandali ter aferami, kot posledici systemskega delovanja (nezadovoljiv odziv na pojav in razkritja pedofilije ter finančno poslovanje) zanimiv podatek o številu (aktivno) verujočih v RS v zadnjem desetletju na osnovi neposrednega popisa prebivalstva.⁶⁰ To omenjamo zato, ker je v javnosti odnos do "tradicionalne vere" vse bolj kritičen, tudi zavračajoč iz že omenjenih razlogov. K temu prispevata tako globalizacija kot višja stopnja izobrazbe med mladimi, pa tudi občasni medijski prispevki, v katerih se sicer pavšalno vedno znova "ugotavlja", kje in v kolikšnem odstotku narašča število ateistov in/ali upada število verujočih v Sloveniji in po svetu. Ena od sporočilnosti zavračanja globalizacije in amerikanizacije pa je pri Z generaciji tudi zavračanje tujih osebnih imen. Tako se znova pojavljajo krajša in staroverska imena, kot so Črt, Gaber, Bela, Val, Vit, Tisa, Zarja, Zala, Živa...⁶¹

Slovenija, dežela trendovskih traktorjev

Med trendi naraščanja v Sloveniji je treba izpostaviti naraščanje števila traktorjev. Omenili smo, da se v pozitivnih oblikah in v praksi retradicionalizem pojavlja tudi kot ekološka ozaveščenost in trajnostna naravnost (samooskrba). Vsekakor se je odnos do "vsega domačega", ne le do osebnih imen, od leta 2000 oziroma v zadnjih dveh desetletjih spremenil. Evropska identiteta se je iz začetne faze, ko je imelo skoraj vsako drugo podjetje v imenu besedo *EURO*, prenesla na možnost koriščenja evropskih sredstev. To je postalo vsekakor lažje po dejanski uvedbi evra, malo težje pa zaradi vseh birokratskih postopkov, ki jih Sloveniji kot članici Evropske unije, "nalaga Bruselj", kot se pogovorno pogoste reče... Čeprav v Sloveniji že več let poteka Tradicionalni slovenski zajtrk⁶², se na slovenskih mizah še vedno najde več tujih pridelkov, polizdelkov in izdelkov, ki so tujega izvora. Morda je to tudi v korelaciji s številom obdelovalnih površin, ki so med najnižjimi v Evropski uniji. V enem segmentu, ki je povezan prav s pridelovanjem hrane, pa Slovenija izstopa vse od 80. let dalje. Statistiko regi-

⁶⁰ Zadnji terenski popis prebivalstva, ki je vseboval tudi opredelitev v tej kategoriji, je namreč iz leta 2002. Kot odgovor na neizvedbo neposrednega terenskega popisa SURS med drugim navaja tudi premalo namenskih denarnih sredstev. Vsebina odgovora oz. utemeljitve, ki ga je preko portala *Predlagam vladi.si* (dostopno na: <https://predlagam.vladi.si/predlog/7797/>, pridobljeno: 24. 11. 2021) državljano posredoval SURS 17. 11. 2016 (dostopno na: https://predlagam.vladi.si/fileadmin/dokumenti/predlogi/156/156_2082.pdf, pridobljeno: 24. 11. 2021), tako še dodatno prispeva k dvomu o številčnosti aktivno verujočih katolikov v Republiki Sloveniji.

⁶¹ *Slovenska predkrščanska imena – Društvo Staroverci*, dostopno na: <http://staroverci.si/slovenska-predkrscanska-imena/>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

⁶² *Tradicionalni slovenski zajtrk 2022. GOV.SI*, dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/storitve/tradicionalni-slovenski-zajtrk/>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

7. oktobra 2000 je alpinist in ekstremni alpski smučar Davo Karničar kot prvi na svetu smučal z Mount Everesta (8848 m). Na fotografiji: Plezanje v spodnjem delu vzpona na Everest (www.kamra.si)

striranih traktorjev SURS spremlja že od leta 1994, ko je bilo v Sloveniji 40.489 traktorjev. V naslednjih 10 letih se je število povečalo na 70.694, v letu 2019 pa je bilo v Sloveniji že čez 115.600 traktorjev.⁶³ Ob osamosvojitvi je bilo tako 20 traktorjev na 1000 prebivalcev, trideset let kasneje pa že 60. Trend naraščanja števila traktorjev glede na število prebivalcev zaznavajo tudi mednarodne meritve.⁶⁴ Verjetno tudi zato ne preseneča, da se v deželi na sončni strani Alp odvijajo razne prireditve, povezane s traktorji vseh modelov in zmogljivosti...

---

⁶³ Registrirana cestna motorna vozila in prikolice, Slovenija 2019 (dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8827>, pridobljeno: 24. 11. 2021).

⁶⁴ Na primer: Slovenia – Agricultural machinery, tractors per 100 sq. km of arable land (dostopno: indexmundi.com) in Agricultural machinery, tractors per 100 sq. km of arable land – Slovenia. Data (dostopno: worldbank.org).

Junija 2019 je bila 4. *kraška traktoriada*, v okviru katere je na povorki v okolici Dutovelj skozi vasi peljalo kar 158 traktorjev.⁶⁵

Obsedenost z bizarnimi rekordi

Morda se komu prireditve, kot je traktoriada, zdijo bizarne, a je treba poudariti, da je Slovenija predvsem dežela bizarnih dogodkov in tekmovanj. Med "takšne in drugačne trende" lahko umestimo tudi obsedenost z rekordi, pogosto žal tudi na račun lastne žrtve, ko govorimo o ekstremnih športnih dosežkih. O teh izvemo vsako leto na prireditvah za Guinnessov rekord.⁶⁶ Razlogi za tovrstno udejstvovanje so prav verjetno tudi v psihološkem profilu Slovencev. Dolgo vrsto let je za ključnega raziskovalca na tem področju veljal Janek Musek (*Psibološki portret Slovencev*, 1994), sodobni raziskovalni pristopi, dostopnost do informacije in mlajše generacije psihologov pa k ukoreninjenemu profilu (delavnost, marljivost, avanturizem in ambicioznost, pa tudi nezaupljivost, sebičnost, introvertiranost, uporništvo, nevrotičnost⁶⁷ in z njo povezana že skoraj pregovorna zavistnost) dodajajo nove lastnosti ali pa jih tudi negirajo – navsezadnje se je svet od 90. let do danes spremenil v skoraj vseh segmentih družbe.⁶⁸

⁶⁵ Rekordno število traktorjev (dostopno na: <https://www.primorske.si/primorska/srednja-primorska/rekordno-stevilo-traktorjev>, pridobljeno: 24. 11. 2021).

⁶⁶ Lov za (bizarnimi) rekordi poteka vse leto in po vsem svetu (dostopno: <https://www.guinnessworldrecords.com/>), izpostavimo zadnjega "odmevnejšega" v Sloveniji (februar 2020): "Korošci postavili Guinnessov rekord v kvačkanju. Uspelo jima je kvačkati 28 ur, porabili sta štiri in pol kilograma volne, iz katere sta izdelali številne izdelke." (dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/korosci-postavili-guinnessov-rekord-v-kvacanju.html>, pridobljeno: 2. 11. 2022).

⁶⁷ Večja občutljivost, prepirljivost/zamerljivost.

⁶⁸ Strokovnih del, razprav in poljudnih člankov o navadah in osebnosti Slovencev je veliko, izpostavljam le eno, ki povzema dognanja Muska, npr.: Katarina Polanec, *Stereotipi in značajske lastnosti Slovencev: poštenost in odprtost – značajska lastnost ali stereotip?*, diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani (Ljubljana, 2011), dostopno preko Repozitorija Univerze v Ljubljani: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/polanec-katarina.pdf>.

Darja Kerec

**SLOVENIAN SOCIETY IN A MAELSTROM OF CULTURAL CHANGE,
NEW TRENDS AND TECHNOLOGIES IN THE 1980s AND 1990s**

SUMMARY

In the paper, the author presents the changes and trends that took place in Slovenia in the period from the 1980s to the end of the 1990s. The cultural milestone was the construction of the Cankarjev dom in Ljubljana, which remains the central cultural and congress institution in the 21st century. It was built from 1978 to 1982 and featured the biggest stars in the world. Perhaps the biggest world star who performed in Cankarjev dom in the 90s was the Italian tenor Luciano Pavarotti. The famous opera singer performed with the Slovenian Philharmonic Orchestra and soprano Norina Radovan on July 4, 1997. The gala concert was both popular and unpopular with the public for several months, mainly because of the expensive tickets. Culture and art, especially music, were an important unifying factor between nations in Yugoslavia in the 1980s. The Eurovision music contest was very popular. In the second half of the 1990s, Slovenia had its first commercial television stations. A few weeks before independence, Slovenia was already one of only 16 countries to have its own Internet connection. Wider access to the Internet did not occur until the late 1990s and on a large scale since 2000. With the declaration of independence of Montenegro and Serbia in June 2006, the .yu domain was abolished as the last link of the former common state (.yu domain was officially decommissioned on September 30, 2009). The World Wide Web (WWW) was first launched in 1991, followed later by search engines (Yahoo and Google, in our case Slowwwwenia.com and Matkurja.com). Mobitel, a subsidiary of Telekom Slovenije, set up the first mobile network in Slovenia in 1991 (at that time still using NMT technology). In the 1980s, tourist travel by air was less common than today. Shorter flights to North Africa, Cyprus or Lloret de Mar were offered by the travel agency Kompas and the predecessor of Adria Airways, which went bankrupt in 2019, Inex-Adria, whose charter flight to Corsica ended tragically on December 1, 1981, with the worst Slovenian plane crash (180 people died on board). Children used to play outside, in the open air. State television (RTV) was the most popular medium, where the famous advertising tourism spot Slovenia, my country (*Slovenija, moja dežela*) was broadcast from the mid-1980s. Children and adults also read more back then than they do today. Although Slovenia is one of the European countries which, due to low birth rates and longer life expectancy as a demographic consequence, show a clear trend towards an

ageing population, which is also statistically reflected in the frequency of some personal names, the transition from the 1980s to the 1990s already indicates a trend towards "non-traditional" names of newborns. After 2000, baby names are shorter or very short (one or two syllables) and have a foreign, "non-Slovene overtone." This is one of three trends that are funny, but also bizarre. The other two are obsession with world records and tractors.

VIRI IN LITERATURA

Delo – Ljubljana, leto 1980–1982, 1991, 1997.

Informatica – Ljubljana, 1977, 1981.

Smučina Elan – Begunje na Gorenjskem, 1981.

Uradni list RS, št. 87/2004 z dne 6. 8. 2004, dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=200487&stevilka=3892>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

Agricultural machinery, tractors per 100 sq. km of arable land – Slovenia.Data, dostopno na: worldbank.org, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Čerin, Bogomir, *Plesna skupina Magra*, dostopno na: <https://www.kamra.si/mm-elementi/item/plesna-skupina-magra-na-dnevih-plesa-v-cankarjevem-domu.html>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Guinnessov-rekord, dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/korosici-postavili-guinnessov-rekord-v-kvackanju.html>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

Miss Sarajevo (crossover pesem), dostopno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Miss_Sarajevo, pridobljeno: 2. 11. 2022.

PISALNI STROJ UNIS TBM DE LUXE, dostopno na: <https://www.tms.si/digitalna-zbirka/pisalni-stroj-unis-tbm-de-luxe/>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Pretvornik valut, dostopno na: https://sl.coinmill.com/SIT_calculator.html; pridobljeno: 24. 11. 2021.

Portal Predlagam vladi.si, dostopno na: <https://predlagam.vladi.si/predlog/7797/>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Portal Predlagam vladi.si, dostopno na: https://predlagam.vladi.si/fileadmin/dokumenti/predlogi/156/156_2082.pdf, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Registrirana cestna motorna vozila in prikolice, Slovenija 2019, dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8827>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

Rekordno število traktorjev, dostopno na: <https://www.primorske.si/primorska/srednjaprimorska/rekordno-stevilo-traktorjev>, pridobljeno: 24. 11. 2021. *Slovenija – Agricultural machinery, tractors per 100 sq. km of arable land*, dostopno na: indexmundi.com.

Slovenska predkrščanska imena – Društvo Staroverci, dostopno na: <http://staroverci.si/slovenska-predkrscanska-imena/>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

Statistični urad Republike Slovenije (SURS) 2018, dostopno na: sl-potrosniki.pdf (stat.si), pridobljeno: 24. 11. 2021.

Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 100 najpogostejših imen, dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022.

- Statistični urad Republike Slovenije (SURS), imeni Maj in Maja*, dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6666>, pridobljeno: 2. 11. 2022.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS), sodobna imena*, dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topModNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 100 najpogostejših imen*, dostopno na: <https://www.stat.si/ImenaRojstva/sl#/names/topDisNames>, pridobljeno: 2. 11. 2022.
- Telefaks*, dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Telefaks>, pridobljeno: 24. 11. 2021.
- Tradicionalni slovenski zajtrk 2022 (GOV.SI)*, dostopno na: <https://www.gov.si/zbirke/storitve/tradicionalni-slovenski-zajtrk/>, pridobljeno: 2. 11. 2022.
- Trobič, Milan**, "Cankarjev dom v Ljubljani – v času osamosvojitve", *radioprvi.rtvlo.si*, 26. 6. 2016, dostopno na: <https://radioprvi.rtvlo.si/2016/06/nedeljska-reporta-za-27/>, pridobljeno: 24. 11. 2021.

.....

- Enciklopedija Slovenije**, 4. zv. (Hac–Kare) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990).
- Enciklopedija Slovenije**, 12. zv. (Slovenska–Sz.) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998).
- Enciklopedija Slovenije**, 16. zv., DODATEK (A–Ž) (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2002).
- Jerman Blažič, Borka**, *Don Kibotka na Slovenskem ali Kako je internet prišel v Slovenijo. Internet in Slovenija: 25 letna perspektiva* (Ljubljana: eBesede, 2018).
- Kerec, Darja**, "Lepo je v naši domovini biti mlad: od pionirčkov do brigadirjev, od gamaš do toplesa, od kaset do interneta", *Mladina* (8DESETA, posebna številka – zgodovina, Rojstvo države, 1. del), 27. 11. 2020, str. 86–91.
- Kerec, Darja**, "Nad nami le nebo", *Mladina* (9DESTETA, posebna številka – zgodovina, Rojstvo države, 2. del), 29. 3. 2021, str. 136–144.
- Polanec, Katarina**, *Stereotipi in značajske lastnosti Slovencev: poštenost in odprtost – značajska lastnost ali stereotip?*, diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, (Ljubljana, 2011), dostopno preko Repozitorija Univerze v Ljubljani: <http://dk.fdv.uni-lj.si/diplomska/pdfs/polanec-katarina.pdf>, pridobljeno: 24. 11. 2021.
- Repe, Božo in Kerec, Darja**, *Slovenija, moja dežela. Družbena revolucija v osemdesetih letih* (Ljubljana, 2017).
- Slovenski veliki leksikon**, A–G (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2003).
- Šoba, Miha**, *Razvoj interneta v Sloveniji*, diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (Ljubljana, 2015).

Author: **KEREC Darja**

Ph.D., Assistant Professor

University of Ljubljana, Faculty of Education, Department of Preschool Education

Kardeljeva ploščad 16, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Title: **SLOVENIAN SOCIETY IN A MAELSTROM OF CULTURAL CHANGE,
NEW TRENDS AND TECHNOLOGIES IN THE 1980s AND 1990s**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 22 (2022), No. 2, pp. 583–610, 68 notes, 6 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Cankarjev dom, art, music, internet, PC, telephony, leisure, trends, records, baby names

Abstract: In the article, the author presents the changes and trends that took place in Slovenia from the 1980s to the end of the 1990s, affecting the individual and society as a whole. The cultural milestone was the construction of the Cankarjev dom, which remains the central cultural and congress institution in the 21st century. Parallel to the global society, trends have also emerged in Slovenian society, especially in the 1990s. In the 1980s, leisure is not associated with the internet or PC, but in the next decade, with mass access to the internet, new trends emerge that are both funny and bizarre.